

v drugič vprašal. Pa Omahnè je le prišel in ostal delavec in tamo smo ga našli, ko smo pričeli povest.

IV.

Miklavžu se je z novo ženitvijo silno mudilo. Domačim nasproti o svoji nameri ni zinil besedice, niti sestri ne, ampak skrbel je, da se je vršil že prvo nedeljo po njegovi snubitvi cerkveni oklic. Ljudje po cerkvi so kar usta odpirali, ko je oznanjal župnik, da se bo Topolščak poročil z Brnótovo rejenko, in sami svojemu sluhu niso verjeli.

Tudi Tomaž je stal na svojem starem prostoru blizu vélikih vrat. Zazdelo se mu je skoro kakor pred petindvajsetimi leti, ko je čul z lece Topolščakovo ime, da se obračajo ženske zvedávo proti njemu, a danes vendar ni bilo tako, nego sam bi se bil najrajši obrnil k bližnjemu sosedu ter povprašal, kaj in kako, ko bi mu neka čudna, nenadna slutnja ne bila šinila v glavo. Zakaj se ženi Topolščak? In tako naglo — na vrat na nos — kaj, ko bi to bilo v zvezi z ónim —? Pa kako bi to bilo mogoče?

Gotovo je le, da Omahnè pri tej maši svojega rožnega venca ni zmolil. Po glavi mu je brodil jedino le Topolščak in njegova ženitev in skrivnost, ki ga je mučila vse zadnje dni.

Ko je bila služba božja končana, bil je med prvimi, ki so silili iz cerkve. Trpelo ga ni tukaj, kakor tedaj pred petindvajsetimi leti ne.

Pred cerkvijo ga potiplje nekdo po rami.

Klander je stal za njim.

(Dalje prihodnjič.)

Plemstvo in národní razvoj.

Spisal Jos. Apih.

I.

Ako primerjamo zapadno-evropske države med sabo kar se tiče stopinje, katero so dosegle v industriji, moramo odkazati Nemčiji šele četrto mesto; stoprav za Nemčijo nastopa Avstro-Ogerska. Národno-gospodarske razmere so jako različne pri nas in v Nemčiji, a glavna proga národno-gospodarskega značaja je ista pri obeh: za obe je jednake važnosti kmetoválstvo v najširšem pomenu. To je statistična istina; ali ravno taka istina je, da je tù in tam industrija neobhodno potrebna, in da bi sósebno na Nemškem

kmetoválstvo* samó ne moglo preživljati stanovništva, ki se množi v taki progresiji, kakeršne ne nahajamo pri nijednem národu več. Kakor naša industrija in naše poljedelstvo trpita škodo po inostranski konkurenci, takisto se godí tudi sosedom Nemcem. Zato se morajo tudi oni braniti s colnino, ki podražuje tuje zdelke. To stališče zavzema ondu sam Bismarck, ki je, predlagaje načrt v povišanji colnine od inostranskih poljedelskih uvožnín, naravnost rekel: „Nemci smo kmetski narod“. Ta izrek se je mnogim zdel nekaj smel, namreč tistim zagovornikom neomejenega gospodstva kapitalovega, ki menijo, da se kmetu godí še predobro in da si pomagaj sam, ako ga kje žuli čevelj ekonomičnih kriz, sósebnó pa tekmovanje s poljedelci izven-evropskimi. Navzlic cvetoči in mogočni industriji in kupčiji, trdi Bismarck, da so rojaki njegovi narod kmetov; kaj bi neki rekel, ako bi ga mi povprašali, med katere národe vrstí Slovence? Zgodovina nam kaže Bismarcka jako poučenega o naših avstrijskih razmerah in on sam je kós avstro-ogrské usode v zadnji dóbi; zato smemo trditi, da bi nas ta državnik brez pomisleka uvrstil med národe kmetske, né da bi mu kdo izmed nas mogel oporekati.

Slovinci smo kmetje, kmetski narod »katexochén« in bomo ta značaj menda ohranili, dokler ostanemo Slovenci. Seveda ne bomo zanikali, da imamo tudi obrtnike, trgovce, t. j. tiste stanove, ki obdelujejo surovine in tiste neštevilne stvari in stvarce izdelujejo, katere potrebuje človek, ako se je le za spoznanje povzdignil nad neumno žival in stopil vsaj na najnižjo stopinjo tiste lestve, ki se ji pravi omika. Ti stanovi živé večinoma po mestih in trgih; toda uprav število vsega stanovništva mest in trgov nam svedoči, da je prvi in glavni stan pri nas kmetski stan. Število kmetovalcev je dokaj večje od števila meščanov in tržanov, kar se nahaja samó pri národih in v krajih z menj razvitim mestnim življenjem, čegar poglavitno delovanje je na polji obrta in kupčije. Sploh vidimo, da ima naša država jako malo vélikih mest; še menj jih ima Rusija itd.; njih število raste proti zapadu, torej proti tistim državam, v katerih je najživahnejše obrtno delovanje; vrhunec doseže na Angleškem. Po Slovenskem imamo sicer dokaj mest in trgov; a izvzemši Ljubljano, Maribor, Gorico, so jako majhna mesta in prijazni, pridni, pa vendar le skromni trgi; marsikatero mestece bi ne moglo oteti svoje časti kot mesto, ako bi ne bilo upravno in sodno središče svojemu okraju. Imen navajati ni tréba.

Naša mesta in mesteca do najnovejših časov niso bila nič kaj mila našemu národu, kar se dostaje národnih teženj in naporov; torej jih skoraj nismo mogli prištevati národnemu telesu; prištevala so se

z nekim ponosom drugim, tujim národom, mené, da rážlika v omiki med meščanom in kmetom se mora izraževati s tem, da mora óni biti „sín“ omikanejšega národa, nego li je narod kmetski, bivajoč okoli mesta. Dandanes so se razmere v tem oziru že jako povoljno predru-gačile; naše meščanstvo uvideva čimdalje bolj, da ni nikakor nečastno, prištevati se svojemu národu in podpirati ga z vso silo višje omike in ugodnejših gmotnih pomočkov. Pridno se ruši dandanes po mestih tisti bronasti malik z ilovnatima nogama, ki se je zval »nemškutarstvo« in kateremu so pošteni slovenski obraz po opičje deli v tako grdo-smešne nemške gubé! Čimbolj se čisti národova kri in izmetuje vse tiste tvarine iz sebe, katere so kot tujke provzročevale toliko stoletij národnih bó-leznij med nami in slabile prvotno tako krepak napredek, tembolj se množi in narasta moč — ne po ekstenzivnem osvojevanji tujih življev, za kar nimamo niti nagona, niti volje, najmenj pa moči; ampak narod raste intenzivno. To je tisti način národne propagande, ki se nam zdi jedino dostojna omikanega časa, ki zna spoštovati razven elementar-nega pojma v posesti in lásti takisto svetost in nedotekljivost idealnih, tudi národnih pravic in svetinj.

Mislimo si zdaj, zróči nekoliko desetletij naprej v bodočnost, že dovršen ta proces; mislimo si narod že očiščen, jednoten in čvrst, pa samostalen — ali ne bodemo še ničesar pogrešali? Ali nam ne bo še manjkalo jednega stanú, ki je skoraj povsodi, sósebnó kulturnim ná-rodom, bistven del národove celote? Na kratko: kaj nam bo poreči o plemstvu? Ga li imamo? Ga li bodemo morebiti imeli kdaj?

Da plemstva dandanes pri nas ni, to je znano, žal, znano le preveč; isto tako gotovo je, da smo imeli svoje plemstvo, dokler je narod užival svobodo, pred podjarmljenjem po Nemcih in Madjarjih. Seveda ni bilo to plemstvo uničeno ali potujčeno hipoma; prebilo je vsaj po nekoliko še nekaj časa; potlej pa ga je zasul diluvij tujstva in s tem vsekali národní celoti strašno rano.

Čestokrat smo že čitali o tistih pomočkih, s katerimi so tujci, v prvi vrsti seveda Nemci, pri nas krčili pot svojemu gospodstvu in jeziku. Nobeden pameten človek ne more zahtevati, naj mi priteg-nemo nemškim, menda — objektivnim zgodovinarjem in priznamo, da je bilo to zmagovalno prediranje tujega življa res samó »mirno osvo-jevanje«, osvojevanje »s sekiro in plugom«, »zmaga nemške marljivosti nad slovansko surovostjo« ali celó »dobrota, za katero so prosili Slo-venci sámi«, itd. — Stari Slovenci niso bili, naselivši se po dolinah planinskih, tako brez kulture, da bi bili pustili zemljo neobdelano in živeli ob plenu; svoboda jim je bila gotovo tudi dražja nego robstvo

in nezmisel je, trditi, da bi bili tuji gospodje, vitezi in duhovniki, oveseljevali naše pradede, jemlječi jim dom in zemljo. Kjer ne gre zlepa, ondu nastopi sila, moč krepkejšega — pravica, katere zakonik je — pest! So se li bojevali naši premagalci za omiko, ko so siloma jemali našim pradedom lastnino in svobodo, dasi so imeli domá na Nemškem še preobilo neobdelanega svetá? —

Napak bi pa bilo dolžiti naše nasprotnike, da so oni jedini vzrok vse bede, ki je takrat in pozneje zadela naš narod. Težko, da bi nam bili storili toliko škode, da jim niso bile našega národa svojske napake in slabosti, pa nesrečne razmere krepki zavezniki. Baš zdaj, v dóbi našega preporoda, imela bi nam biti dolžnost, seznaniti se s pregrehami in popustljivostjo starih Slovencev iz Slovanov sploh: knjiga, ki bi obsezala vse dotično gradívo, bila bi nam prepotreben in prekoristen svaritelj in učitelj!

Nekaj doneskov za tako berilo nam podajajo naši nasprotniki še dandanes. Ako si hočeš vsaj v nekoliko razjasniti vzroke zmagovitega prediranja tujstva v slovanstvo, ki se je vršilo nekđaj tudi pri nas in iz tolikih pokrajin izpodrinilo slovenstvo, ostavivši ondu samó izvirna slovenska zemljepisna imena, prave kratke ali tožne nagrobne napise na mogilah nekđanjih gospodarjev — čitaj tiste vsako leto od pruske vlade priobčevane izkaze o premikanji veleposestva na Poznanskem. Odkar je ta pokrajina odcepljena od celote poljskega národa in priklenena k Pruski, od takrat že pogreša potrebne zaslombe in v svoji osamljenosti gine ondu poljski živelj in se umika nasilstvu nemštva — platonske simpatije kozmopolitičnih narodoljubov francoskih, angleških i. dr. mu ne pomagajo čisto nič. Srednjeveških pomočkov ondu zmagujoči živelj res da nima več vsch in zahteve »pravne države«, za katero je »justitia« tolikrat samó umišljeni »fundamentum regnorum«, ne dopuščajo že zavoljo lepšega ne presilovitih dejánj národno-državne oblasti. Navzlic temu, dasi je minulo fevdstvo, ki je bilo nekđaj silno orožje národnega podjarmljevanja, širi se na Poznanskem neprestano nemštvo z brzim korakom, podpirano po vladnem vplivu z več nego samó moraličnim, krepkim, samosvestnim ravnanjem, katero ima privêsti gotovo do zaželenega zmotra. Poleg nadvladanja nemškega jezika in zatiranja poljščine se podirajo stebri poljski z ekonomičnimi pomočki, sósebnostjo prehajanja poljskih plemenitaških posestev v nemške roke. Slovanska pijavka, Žid, pogladi pot, po kateri strmoglávi nepremišljeni Poljak v dolgove in po njih v revščino. Kako izdatno se vrši to gospodarsko iztiravanje poljstva, to nam kažejo tiste številke, ki jih sleharno leto priobčuje vlada sama. Te številke so Nemcem veseli poroki,

da bodo kmalu uničili svoje poljske državljane in da bode tem odbila zadnja ura, kadar bo zapél zadnji udar na boben pri dražbi posestva poslednjega poljskega plemiča.

Kako naj bi se pa tudi Poljak ondu ubranil svojega tekmeča! Poljak je Slovan, ki ga dičijo vse tiste proge slovanskega tipa, čegar po lipovo mehka narava ni ustvarjena za srečen boj s trdnim, železnim Nemcem saksonskega rodú; dobrovoljnemu, toda malomornemu in gospodarski slabotnemu Poljaku se je boriti s tekmečem, čegar urojeno krepkovoljnost podpira višja omika, vstrajnost in umno gospodarjenje.

Vsem národom, hotečim podjarmiti si ta ali óni narod, bila je podstava daljšega postopka osvojenje zemlje, prilaščenje tujih zemljišč. Boljšega stališča bi menda sam Arhimed ne bil mogel izumiti. Za gmotnim uničenjem mora nastopiti brezpogojno uničenje národnosti. Izjem imamo tako malo, da služijo pravilu samó v potrdilo. Sósebnó veljavno je pa óno pravilo kar se tiče usóde Slovanov, in ne v zadnji vrsti kar se dostaja Slovencev.

A mi Slovenci smo imeli še nekega sovražnika poleg tistih, ki kopljejo dandanes grob bratom Poljakom: pri nas je bila s posvetnimi nasprotniki tesno zvezana cerkev. Pokristjanili so nas inostranci — Bog ne dáj, da bi jim mrzili nemara zato, ker so nam prinesli luč svete vére; za ta dar jim bo Slovenec vedno hvaležen. Nikdar pa jim ne bode mogel pozabiti in odpustiti, da so prišli k nam ne samó kakor apostoli, nego tudi kakor poslanci in poverjeniki naroda svojega, da so zlorabili svete evangelije za zmotre, pogubne novim kristjanom in da so sejali poleg plodonosnega semena prave vére grdo ljujljiko národnega sovraštva in zatiranja.

In dolgo, dolgo je bila naša zemlja podrejena vladikam, katerih stolice so stale na tuji zemlji in ki so našemu narodu bili tujci po rojstvu in dúhu. Pozno šele so nam ustanovili vladikovine na domačih tleh — ali podrejene inostranskim metropolijam. Komu se je podeljevala škofovska čast? Merodajne niso bile niti razmere, niti potrebe, najmenj pa skromne želje vérníkov, niti vselej sposobnost za tako prevažno dostojanstvo. Odločevali so mnogovrstni oziri in vplivi: osebne zveze, politični oziri, oblast mogočnih rodbin itd. in pošiljali so nam škofe skoraj sáme plemenitaše nemške in laške ali morebiti iz kate-
tere domače, toda neslovenske rodovine. Za te možé niso veljali nazori apostolov slovanskih, bratov solunskih, ker za narod kmetski niso imeli srcá. Ni jim šlo v glavo, kako krepko in milo odmeva v srci človeškem beseda božja, ako se oznanjuje v tistem jeziku, v katerem je draga mati nas učila molitev Gospodovo, ko nas je učila

sklepati ročice in klicati: »Oče naš!« Zánje ni bilo tistega prvega binkoštnega praznika, ko je Bog poslal apostolom dar jezikov, da so šli in oznanovali besedo božjo vsem národom!

Nekaj se mora pri tej stvarí v poštev vzeti, da ne sodimo krivo svojih nekdanjih višjih pastirjev: nikjer se ni cerkveno, škofovo dostojanstvo tako tesnó združilo z državo, katere kos je bila naša domovina. Večina škofov in dokaj opatov je imela knežjo čast in s knežjo oblastjo je vladala prostrana posestva, cele dežele. Zaradi tega so jih posvetne skrbi in stvarí zanimale tako, da so bili čestokrat bolj posvetni nego cerkveni dostojanstveniki in da so se vtapljali celoma v vsa zanimanja nemških knezov. Mnogi so bili spretni dvorjani, diplomati ali državniki; odkazovali so jim zato vladarji radi dvorna posla, upravo deželno, poslanstva i. t. d. Tem načinom so se odtujili národnim interesom, navzeli se pa duha vladajočega v visokih, nemških, za slovenstvo se ne zanimajočih krogih: kogar je pa prešnil ta duh, izpremenil se je v bolj ali menj marljivega pospeševalca potujčevanja národa našega.

Slovincem se je bilo takrat hudo bojevati z nasprotnikom, ki mu je bil baš tako močnejši, kakor je dandanes Nemeč Poljaku. Usoda nam je podelila mehak tip in nas poslala v boj, predno je bila prosveta nadomestila to, kar nam je odrekla priroda. Poleg Nemca nas je jel stiskati še Lah in Madjar, torej troje sovražnikov, katerim nismo bili niti po številu nikdar kos. Od zapada, severa in iztoka je pritiskal tuji vpliv, troseč med nami barbari menda »prosveto« — za krvavo plačilo: za óno »prosveto« so »srečni« proseliti morali dati dedno zemljo, zlato svobodo in máterin jezik!

Nekaj drugače in, če se ne motimo, resničneje bi morali soditi Nemci o tem zmagovitem postopanju prednikov svojih, ako bi se postavili na novodóбно stališče prirodoznanstva: saj so menda veliki čestilci in oboževalci Darwinovi in učé trditve, ki sezajo dalje, nego li je hotel iti prešlavljeni mojster sam. Kdor zmatra ta mednárodní boj, ki se je vršil, dokler je človeški rod na zemlji, raz stališča darwinizma, mora ga zvati »boj za obstanek«. Ta boj vidimo po vsem kraljevstvu organizmov; značaj tega boja je tem brezozirnejši in krutejši, čim niže na lestvi organskih bitij stojé boreči se nasprotniki. Poglavitna poteza v značaji tega boja je gola sebičnost, ki ne priznava nobene pravice tam, kjer hoče zavladati. Zastonj iščemo idealnih, vzvišenih nagibov, kjer vlada večno sovraštvo elementarnih sil. Seveda sodelujejo v tem boji med národi marsikateri faktorji, katerih ne poznajo bitja nižjih vrst. Poleg nekega vsemu človečanstvu urojenga nagona za boj, osv-

janje in gospodovanje, vlada tudi pri najnižjih in najsurevejših národih tista moč, ki jo ima v vsem stvarjenji jedino le človek: prosta volja! Volja je silen faktor in modifikuje »boj za obstanek« v sleharni méri. Volja je tako silno orožje, da nadomešča dostikrat bogato orožarnico; da bi sleharni narod ga hotel uporabljati, gotovo bi se marsikdaj »boj za obstanek« končal drugače.

Nobenemu národu ni tako zeló potreba krepke, neupogljive volje, kakor prav nam. Nas je usoda posadila prav kakor nalašč med najmočnejše in najbrezozirnejše sosede, ne da bi nam bila dala dosti sposobnega in potrebnega orožja v hudi »boj za obstanek«. Naš boj je bil zmerom sama obramba, in pohlevni Slovenec se nikdar ni spomnil, da je obramba vspešna samó, ako je tù in tam združena s krepkimi naskoki, kateri porušijo sovražnika najsitnejše obsipe. Skromni slovenski ratar je bil zadovoljen, da je našel, sledeč drugim národom, kraje, kjer ni bilo nič ali malo stanovnikov in obilo proste zemlje. Razrušena so bila mesta rimska, ne po »ljutih« Slovencih, nego po národih grmanskih in mongolskih; na razvalinah si je postavil Slovenec rad svojo borno kočó, potrebil grmovje, zoral zemljo in ravno plug je bil našim pradedom tisto silno peró, s katerim so si vknjižili na dotlej prosti božji zemlji pravico svojo. Plug jim je bil orožje za mirno osvajanje — ne pa kruti meč.

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

(Dalje.)

2. *Der Lautwerth der Nasalvocale im Altpolnischen. Eine grammatische Studie von Dr. J. Leciejewski. Wien, 1886, 8° 165.*

Pisatelj te učene razprave je nam Slovincem znan po svojem spisu »Z. życia Słoweńców«, s katerim je rojake svoje Poljake z našimi literarnimi in kulturnimi razmerami seznanil; a učenemu svetu po svojih dialektologičnih studijah, objavljenih v 9. knjigi »Rozpr. i Spraw. akad. um. v Krakowie« in v razpravi o jeziku florijanskega psalterja v »Archivu«. Najnovejše njegovo delo o nosnih samoglasnikih v staropoljščini je bilo že leta 1883. dogotovljeno ali je šele zdaj izdano. Osniva se na jako vestnem in natančnem preiskavanju vseh do zdaj izdanih starejših poljskih virov in rokopisov; podaje tedaj mnogo zanesljivega gradiva in ima trdno podlago.

O poljskih nosnikih, o njih razvitku in zgodovini, o njih odnošaji nasproti staroslovenskima nosnikoma se je mnogo pisalo, odkar je Vostokov

počasi čez rano, dokler je ne pokrije. A prostor, kjer je bila rana, pozna se še leta in leta; zaceljene rane — grče — opazujemo na starih lipah, hrastih, topôlih in dr.

Vendar se tudi pripetí, da se rana neče prevleči z varujočo odejo. Zrak pristopa zraven in prej ali slej začne rana gniti. Pri mehkih, zélnatih rastlinah se gniloba posebno naglo širi. Površje rane se izpremení v rjavo, gnilo tvarino, ki seza vedno globlje v srce rastline. Lesnatim deblom začne les rumeniti ter postajati lahek in prhek. Mesto rane zapazimo konečno rjavo snov — trhljád — v kateri se naseli bogato organsko življenje in se gosté obilni zajédalci. Opisani proces se navadno vrši pri ótlih deblih, ki gnijó v sredi. Rana se je pač pričela pri kaki odlomljeni veji; natora si ni pomagala sama in razdiranje je napredovalo sicer počasi, ali stalno. Deblo vedno bolj izgublja svoj poklic kot mehanična podpora vsemu truplu. Stalo je stoletje za stoletjem, toda gnijoča rana mu je razjedla teló. Podrè ga morebiti prvi vihar. . . .

(Dalje prihodnjič.)

Plemstvo in národní razvoj.

Spisal Jos. Apih.

II.

Qdkar nas omenja zgodovina, bili smo kmetski národ; da smo pa tudi postali in ostali kmetje »par excellence« za vselej, to je jedna najvažnejših posledic nemškega vpliva, katerega sta podpirala tù Lah, tam Madjar. Da bi kdo hotel ves narod naš stopiti v jedno politično stranko in tej dati pri krstu primerno ime, morala bi se taka národno-politična stranka zvati samó »demokratsko«. Ali smemo biti ponosni na to, ali pa bi morali obžalovati, da je prišlo tako? Ako prav razumevamo, kar uči zgodovina, opisujoča usodo národov, reči moramo, da je potrditi obe vprašanji z ozirom na ogromne žrtve, za katere se je v ónem zmyslu razvila naša zgodovina in utemeljil naš národní značaj.

Že davno je Slovenec izgubil svoje národno plemstvo. Nekoliko ga je zatrla sila premogočnih sosedov, delóma pa ga je zadela tista usoda, kateri je zapadlo slovanstvo na svoji, nekdam tako obširni periferiji in po mestih: pospeševalo je kot plodovit gnoj rast in cvet

novih gospodarjev, seosebno moč novih plemenitih rodbin, došlih iz tujine k nam. Slovenec neizmerno rad posnema tuje šege, navade itd.; ne brani se zakonske zveze s tujci, najmenj pa se je branil stopiti v službo mogočnih gospodov in tam so mu zamorili národní čut, potujčili mu srce in um in čimbolj je napredoval v tej šoli potujčevanja, tembolj se je oddaljeval svojemu národu. To so bili poglavitni vzroki, da je jako hitro utonilo naše plemstvo.

Baš za nas Slovence je bil to strahovit udarec, pravi »mene tekel« vsemu národu. Pri ónih národih, kjer se je na podlagi velikega posestva razvilo močno plemstvo, zvezano je to tako tesnó s celoto národovo in je tako eminentno bistven del národa, da národ ni več sposoben zvrševati vseh dolžnostij národnega življenja, ako se mu odvzame ta stan in namesto njega vsili tuje plemstvo. Tak národ je podoben hrómemu človeku, ali možu, kateremu je krogla vzela nogo, katero mu za silo nadomestuje leséna okorna bérla; podoben je stroju, katerega je šušmár popravljaj, ali namesto dobrih kolésec itd. ga pohabil s slabozdelanimi novimi deli. Tak stroj ne more dolgo služiti. Seveda, tudi tukaj je nekaj razlike med bitji organskimi in neorganskimi; živo bitje si nekako opomore s tem, da ostali udje po sporazumljenji kolikor toliko nadomeščajo izgubljenega tovariša — a vendar je pohabljen stroj.

Tudi národna celota je organsko truplo, sestavljeno jako umetno od neštevilnih delov, in sleharni del ima v národni družbi v soglasji z drugimi zvrševati nalogo, ki mu jo je odkazala roka tistega mojstra, kateri je izumil in sestavil tako umetno teló. Tem delom je pristaviti tudi plemstvo: zgodovina priča važnost tega stanú za človeško družbo v obče in za národní razvoj posebej. Le poglej v srednjeveško zgodovino nemško. Nemcem (da ne navajam tukaj drugih mnogoštevilnih vzgledov) bilo je plemstvo prvi reprezentant národne posebnosti, izraz národnega tipa, pa tudi prvoboritelj za národno veljavo, in akoravno ne vselej gojitelj národne prosvete, vsaj v sleharni dóbi barometer, kažóč stopinjo, do katere se je povzdignila posrednja omika národova. Izbríši iz zgodovine čine tega stanú — kaj potem še ostane? Zgodovina plemstva je zgodovina vsega národa! Da plemstvo svoje uloge ni igralo povesod in vedno tako, da bi mu smeli izrekati svoje priznanje — to nas ne sme motiti, kadar govorimo o pomenljivosti vpliva njegovega za celoto.

Nam so vzeli plemstvo, kakor hitro so mogli; zamenili so nam je s tujim, nam sovražnim plemstvom, ki je národu postalo to, kar je zevajoča rana telesa. Odkar smo pa národ brez domačega plem-

stva in brez národnega meščanstva, od takrat smo »národ brez zgodovine«, kakor nas, rogaje se nam, pitajo dandanes nemili nam sosedje. Žal, da tičí v tem pitanji grenka resnica: Izgubivši plemstvo je bil précej národ slovenski nezmožen, ustvariti si svojo národno zgodovino; v tem zmyslu je národ slovenski, odkar so ga podjarmili tujci, národ brez zgodovine.

Res je, da v tem oziru nismo Slovenci jednega mnenja in da nekateri trdijo, da Slovenci imamo vendar svojo zgodovino, katero nam menda odrekati hočejo samó naši nasprotniki. Ali zakaj se nam še ni vzbudil učenjak, ki bi nam bil spisal to našo zgodovino — národno zgodovino, ne krajevne kronike ali kaj takega? Da bi bilo temu krivo zgolj pomanjkanje virov, katerih je treba šele priobčiti in preiskati, to ne more biti resen razlog. Kar je doslej znanih virov, zadočuje vsaj gotovo za pregledno zgodovino, za glavne in v bistvu nepremične poteze; kar se za popolnjenje národno-zgodovinske slike naše potrebuje podrobnostij, ne smemo se nadejati več tako imenitnih razkritij, da bi mogli na njih podlagi ustvariti národno zgodovino. Nam se vidi, da je temu nasprotju mnenja kriva razlika v pojmu, katerega je imeti o národni zgodovini.

Ako hoče biti zgodovina res véрно zrcalo národne minulosti, ne sme biti zgolj nepretrgana vrsta bede, trpljenja in morebiti še takih činov, ki so jedino le dokazi molčeče, pasivne ali trpeče pokorščine. Naj so taki čini še tako slavni — na rováš národov se bode zapisal samó jako skromen delež. Ako se hoče národna posebnost, ki jo sestavljajo vse sile in zmožnosti národove, jasno pojaviti, mora imeti tudi volja priliko, da se pokaže v dejanji; to dejanje mora biti torej aktivno; národ mora sodelovati tudi sam, kjer snuje zgodovino svojo; slušati mora marsikrat sam náse, ne vedno le na tuje povelje. Kako se nam pa vidi naša minulost, ako jo opazujemo raz tega stališča?

Hlapčevali smo Obrom, Frankom, Lahom, Madjarom; pošiljali smo svoje mladeniče, da so prelivali na bojiščih svojo krí in izpolnivali dolžnost vérnih podanikov; a niso se borili za svoj národ; krí, ki so jo prelivali v hudih bojih, ni plodila tál národnih interesov, ni pospeševala národnega razvoja. Borili smo se, trpeli smo za tujo stvar; in celó takrat, kadar smo branili svoj dom, bili smo borilci »in majorem Germaniae gloriam«, ki se za národne naše težnje niti zmenila ni. — Pokristijanjenje ni bil národen čin v zmyslu národne samodoločbe; Slovenec se je dal krstiti brez kakega posebno krepkega odpora; za krščanske nauke je imel krotki Slovenec neko dovzetnost in naglo je bil vnet kristjan. Čez dolgo potem se zatrosi med nas iz Nemške

séme luteranstva — in Slovenec se ga ni branil! Bati se je bilo, da ne bi se iznevéril národ čisto starí véri po posvetnem pritisku in modrem postopanju predikantov, ki so izkušali svojo iz tujine vpeljano véro udomaćiti in utrditi na národní podlagi, v pismu in besedi domači. Tako surovo, kakor je Nemeč preganjal katoliške duhovnike in menihe, védel se ni slovenski kmet nasproti luteranskemu črnosuknježu. Toda ukoreniniti se reformacija pri nas ni mogla, ker so ji hitro minile razmere ugodne. Naglo so se bili dali Slovenci poluteraniti — še hitreje so jih zopet pokatoličanili; vzeli so jim knjige, čvrste prvence novoslovenske književnosti, in so jih požgali na grmadi — ali ogenj teh grmad ni nič ogrel naših pradedov! Kako čudovito hitro so morali Slovenci vsprejemati druge vérske resnice in menjavati vérske, najvzvišenejše nazore, kakor bi bila to samó obleka, ki se more menjati, kakor se komu zljubi, ne pa prepričanje, ki mora biti zasejano v srce in vladati vsega človeka. Pa — tù in tam, povsod se je národ klanjal jedino tujemu vplivu; ne da bi ga bili povprašali, porinili so ga na tisto bojišče, kjer so se bojevala nasprotna načela za nadvlado svetá.

Celó junaških bôjev pradedov naših zoper Turka neče priznavati preširna muza nemške zgodovine kot pravi národní bôj slovanski, niti ji ne veljajo slavne zmage ónih let za národne čine slovenske. Obsirno in zgovorno pripoveduje, da je ta in óni slavni — Nemeč, sin te in óne staroslavne — nemške rodbine vodil vojake iz »notranje-avstrijskih pokrajin« v bôj na Turka; gostobesedno slavi hrabrega načelnika kot prvoboritelja kulture — nemške in slika ga, kako zmaguje ali najde smrt Leonidovo. No, kje so pa naši »fantje«? Kje so dela hrabrega srca in krepke pestí naših junakov? Saj menda ti niso bili zgolj statisti, kadar je prišlo do bôja, kaj? Mislím, o téh menda ni treba govoriti tam, kjer vodi peró zgodovinarjem nemška modríca: kaj bi mari bilo lepo, govoriti o ljudéh, ki so bili sámí hlapci, seveda čvrsti, pogumni in celó véрни in poslušni, a vendar sámó orodje, brezvoljni strôji in po vrhu še celó — Slovenci!

Zdelo se nam je potrebno, poudariti značaj naše minulosti in zakaj moramo v omejenem zmyslu réči, da smo brezzgodovinski národ; o naši, res naši zgodovini se more govoriti samó v zgoraj omenjenem ožjem pomenu. Še odločneje pa se morajo ométati trditve, da se morajo našemu národu prištevati odlični državniki, vojskovodje, škofje itd., kakor n. pr. Žiga Herberstein, Janez Kacjanar, grofje Turjaški, Ravbarji i. dr., katerim je tekla zibel na slovenski zemlji in ki so kolikor toliko vplivali na usodo ne samó naše domovine, temveč vse države in si prislužili častno mesto v zgodovini. Odkar je osrednja

slovenska pokrajina, Kranjska, prišla pod nemško vlado, varovati se je zamene pojmov »kranjsko« in »slovensko«; na naša tla se je zasadilo mnogo tujih rastlín; aklimatizovale so se jedino v zemljepisnem, ostale so nam tuje v národopisnem oziru; tem tujim rastlínám so odrezali nebrojno mnogo cepičev in ž njimi »požlahtnili« domače. Take tuje in potujčene rastlíné so vzrasle košata drevesa in so lepó cvetele na naši zemlji — a »domače gore listi« to niso bili; ali morebiti izjemoma. Kadar so naši »stanóvi« branili svoje stališče, svoje predpravice proti osrednji vladi, ni bilo temu razlog národno nasprotje, nego jedino le tisti odločno stanovski ponos, ki je branil provincijalno samoupravo, da bi otel svoje gospodstvo nad podaniki in predpravice in svoboščine proti najvišji vladi. Naj navédem le dva vzgleda.

P. pl. Radics trdi, da je Žiga Herbersteina prištevati slovenskemu plemstvu in našteva v svojih spisih cele tolpe »slovenskih vitezov in gospodov;« ali dokaza, da so te rodovine in ti možje bili Slovenci po krvi in po duhu, seveda ne more dognati. Še celó tega ne vemo, ali so bili ti možje taki poštenjaki, kakor Žiga Herberstein, ki je v najslavnejšem svojem spisu (»Raittung meines Lebens«) še na stare dni z nekim dandanes pri Nemcih ne več običnim ponosom se spominjal, kako pridno se je učil slovenščini in da ga niso mogli ustrahovati posmehi in priimki, s katerimi so ga pitali plemeniti njegovi tovariši. Ako se je tako godilo plemiču, bivajočemu v kraji, oddaljenem od meje nemške, med čisto slovenskim stanovništvom, kako bi se bilo šele godilo plemičem v drugih krajih, ko bi bili tako predrzni, prištevati se Slovencem? Sámó slovensko ime in zemljepisna domovina ne smeta priti z odločilnim poudarkom v poštev, ako hočemo n. pr. določiti národnost temu ali ónemu plemiču, živočemu v 15., 16., 17. i. t. d. veku. Dokler nam pa niti najslavnejši kemiki ne izumijo načina, kako človeško krí razkrájati v národne svoje delce in preračunjati, koliko odstotkov je v nji nemške, koliko slovenske in drugačne krvi, in ker ne smemo národne zavesti minulih stoletij jednačiti svetski sili moderne ideje národnostne, morajo nam sámó viri in splošne razmere ónih dób povedati národnost tega ali ónega možá. Naše plemenitaške rodbine so bile nekoliko izvorno tuje, nekoliko pa potujčene po tistih vzrokih, ki smo jih že navedli. Že dečkom se je vcepal v glavíco tuji jezik, češ, da je za plemiča nedostojno, govoriti jezik kmetski; s plemenitaškim stanovskim ponosom, zaničevanjem nižjih stanov in s tistim tujim jezikom so zgradili okoli graščin orjaške zidove kitajske; na stolpe pa so postavili čuvaje istega duhá, da obrani národnemu duhu predirati v nemško plemenitaško svetišče.

Niti sam Kacjanar se ne sme prištevati zavednemu národnemu plemstvu; sodímo o njem tako ali tako, karajmo ga ali pomilujmo in primerjajmo slavnemu Wallensteinu: »slovenski« Wallenstein Kacjanar gotovo ni bil, navzlic svojemu izvirno menda vendar slovenskemu imenu. Že stari Rimljani so rekali, da se sme iz običnega občevanja sklepati na značaj človeški. Kolikor so nam znane obiteljske razmere Kacjanarjeve, kaže vse na to, da je bila ta, prvotno slovenska, rodbina ponemčena že davno pred njim.

V obče se moramo, navzlic tistim zgodovinarjem, (ki prištevajo slovanskim umetnikom celó Kalteneggerja, Strahla, Rótha itd.!) odločno odreči nadi, da bi bilo kdaj mogoče dokazati, da smo imeli n. pr. ob začetku novega veka še slovensko plemstvo. Kar ni storila sila, to so pomogli doseči stanovski predsodki, ki so odtrgali plemstvo od národne celote in je priklopili k tujemu národu. Da se nam ni iznevénilo národno plemstvo in ga nadomestilo tuje, nam nemilo, težko da se bi nam bile tako grozno skrčile meje in pogubil bogati zaklad národnih ustanóv z národnim duhom vred!

(Dalje.)

Národne pesmi iz Viniškega okraja.

1. Stoji mi vrtec ograjèn.

(Podklanška.)

Stoji mi vrtec ograjèn,	Kaj se mi klanjaš rózica?	Bi dragemu te trgala,
Pa mi je rózic nasajèn;	Te nimam kómu trgati:	A drag mi je predáleko:
Po njem se šeče grófica,	So oče, mamka prestarí,	Je prek trí góre visoke,
Za njo se klanja rózica.	In sestra, bratec premladí.	Je prek dve vóde široke.

Na roki nosi prstan moj,	Le rasti, rasti rózica,
Da se pozná, da je on moj.	Te trgala bo grófica
Za vratom nosi robeč moj,	Ko pride, pride k meni
Da se pozná, da je on moj.	V pozni že jeseni.

2. Fantje mi vriskajo.

(Iz Goleka.)

Fantje mi vriskajo,	Če se pa ženil bom,	Njej tudi bránite,
Tičice pojejo;	S tega se kraja bom,	Srce ji žalíte,
Solnce mi doli gré	Tja na hrovaško stran	Pa njeno sreč
Tam za goré.	Dečve bom zbral.	Le bije za mé.*
Kupil bom flintico,	„Kaj mi jo bránite,	Očka jo kregajo,
Flintico srébrno;	Srce mi žalíte.	Mamka jo tepejo.
Tič'ce postrelil bom,	Ta je za mé,	Ljubea ne mara nič,
Ženil se bom.	Za moje sreč.	Poje ko tič.

Jej kupil bom rutico,	Kupil bom rínčico,	
Rutico židano,	Rínčico zláčeno,	
Dà si bo brisala	Da se bo troštala	
Svoje solzé.	Ljubica ž njo.	Zapisal J. A—č.

Plemstvo in národní razvoj.

Spisal Jos. Apih.

III.

Zgodovina nam kaže, da je bilo mnogim ali morebiti večini národov plemstvo, dokler národu zvesto in v zdravem gospodarskem razmerji, krepák steber in vstrajna podstava národnega obstanka in národne veljave, podobno trdni skali, katera stojèè ob bregu, odbija ljute napade peneèih se valóv in varuje mehko, rahlo prst, da je ne pogóltne mórsko dnò. Dokler národno plemstvo zvršuje v národnem duhu, ne hrepenèè po prejednostranskih stanovskih dobièkih, to vážno nalogo, dotlej je imeniten politíèen in kulturen èinitelj in kolovodja na polji národne duševne in gmotne prosvete. Nekaterim národom je bila iste pomenljivosti véra za obrambo národnega obstanka; Židom n. pr. je véra postala bistven dél národnega tipa in brez nje bi židovstvo ne bilo učakalo devetnajstega veka; zgodovina Srbov, Bulgarov in Grkov tudi svedoèi, kaj je pomagalo oteti národ pogina.

Da se o vážnosti plemstva za národní obstanek in národno moè bolje pouèimo, treba je ozreti se v zgodovino vsaj nekaterih velikih národov.

Grkom so najstarejše države ustanovili plemenitaši, tisti «pastirji národov», za katere je veljal izraz »aristoi«, t. j. najboljši ljudje, ne v moraliènem, nego v stanovsko-politiènem zmyslu. Èimdalje hujše pa se je kazalo nasprotje med plemstvom in prostim národom, dokler ljudstvo ni priborilo sebi ravnopravnosti. To je bil posledek temu dolgotrajnemu stanovskemu bóju; državljanske pravice so se podelile èimdalje širšim krogom. Navzlic temu pa so v večini grških ljudovlad še dalje ohranili plemièi prvo veljavo in celó krmilo države. Kar so prej imeli kot podédovano predpravico, to so izgubili po ustavnih prevratih, a obdržali iz drugih, sila veljavnih razlogov. Èisto naravno je, da je za veljavo v javnem življenji neobhodno potrebna široka in trdna gmotna podstava, bogastvo; grški plemièi pa so bili veèinoma veleposestniki. Zajedno so bili plemièi tudi najizobraženejši možje, zanimajoèi se živo za duševni napredek. To je najsijajnejša stran slavne zgodovine atenske, v kateri se bój plemstva z nižjimi stanovi dostikrat smé imenovati bój tesnosrènega, sebiènega stanovskega predsodka in na-

puha zoper maso národovo, zahtevajočo človeških in državljanskih svojih pravic — ali baš tolikrat je ta bój tudi bój za omiko zoper surove napóre divjih demagogov.

Tudi rimska zgodovina nam podaja mnogo slik hudih bójev med stanovi in opisuje lepo število značajev, tako krasnih in krepkih, da so naši dóbi skoraj nedoumni, še bolj pa nedosežni. Poleg urojene in tipične plemenitaške oholosti in preširnosti se bliščé na tem nebu najkrasnejše zvezde čistega domoljubja, občudovanja vredne požrtvovalnosti. Braneči svoje predpravice so zastopali plemiči krepko in brezozirno svoje zgodovinsko pravo, odločevati izključno v vseh vprašanjih národnega življenja. V tem bóji jih je vodilo pa tudi uverjenje, da so bogovi sami odmenili plemstvu odlično, merodajno mesto, gospodstvo v državi, in da se ta »osnovni zakon« ne sme omajati, če ne, podere se država. Celó sovražno mu nižje ljudstvo je naudajalo neko tradicijonalno spoštovanje do plemstva, katero se je izgubilo le polagoma v zvezi z menjavo vérskih nazorov rimskih. To izvirno veljavo je omajala in konečno pokončala šele preosnova vsega národnega razmerja, sosebno gmotnega, gospodarsko propadanje plemstva in razširjajoča se omika národova. Ko je pa národ došel do te stopinje, kmalu se je začela rušiti moč njegova.

O germanskih národih velja bistveno to, kar smo rekli ó Grkih in Rimljanih. Dasi je bilo javno življenje starih Germanov osnovano na podlagi občne osebne svobode, ki jim je bila pravi paladij, čislan nad vse zaklade zemlje, imeli so vendar tudi že mogočno plemstvo. Plemiči so imeli največja posestva, v zboru najtehtovitejšo besedo in v bóji nadpoveljništvo — vse to navzlic občni svobodi. Baš plemstvo je s svojim spremstvom nekaterim národom najizdatneje razširilo meje in osvajalo lepe pokrajine rimske države. Polagoma je fevdstvo uničilo občno svobodo in ravnopravnost; odločilo je plemstvo od mase národne in povzdignilo v jedino upravičeno národno zastopništvo, v národ v ožjem, političnem pomenu. Odslej je plemstvo odločevalo národovo usodo do najnovejšega časa. Izvzemši zadnja stoletja, dóbo po tridesetletni vojski, bilo si je na Nemškem plemstvo v svesti svoje velike odgovornosti, naložene mu po odlični ulogi, katero mu je bilo zvrševati. Neprenehoma je širilo svojo moč in národnost svojo daleč preko prvotnih mej, uničevalo in spajalo si je tujih národov plemstvo in sebi prisvajalo tisto pravico in tisto veljavo, katero je onó imelo doslej. Podjarmljenim národom niso priznavali ti novi gospodje druge pravice, nego mirno in pokorno vtekniti glavo v jarem, ki je bil dostikrat tako tesán, da je zadavil ubogemu živinčetu — národno živ-

ljenje. Temu plemstvu je rasla moč, čimbolj so pritiskali ob zid kralja. Kraljeva ali cesarjeva volja ni odločevala usode Nemčiji, temveč beseda in meč knezov in plemičev do najnižjih vrst. Znano je, da je nemška reformacija poglavitno političen čin, ki se je iz raznih razlogov zavil v vérski plašč; znano je tudi, da je reformacija ondu dosegla zmago največ s pomočjo plemstva vseh vrst. Plemstvo je sklenilo z Luthrom takoj od početka tesno zvezo in po nji v isti meri pomnožilo svojo moč, v kateri se je storilo neodvisnejše od cesarja. A baš na to zmago reformacije so pa še dandanes Nemci in drugi Germani sila ponosni: odpad od katoliške cerkve jim je velikansk národní napredek; kar so takrat in pozneje dosegli na duševnem, gmotnem in političnem polji — vse to menda izvira iz cerkvene samostalnosti. Tukaj nam ni namen pričkati se z Nemci o tej stvári; nam zadoščuje, da iz te črtice razvidamo merodajno vlogo plemstva nemškega za óne usodepolne dóbe.

Izmed romanskih národov nam je, kar se tiče našega predmeta, vzgled národ francoski, tisti národ, ki je toliko pripomogel do silnega preosnovanja evropske družbe v osemnajstem in devetnajstem veku. Na Francoskem je plemstvo zavzemalo politično prvo mesto, dokler ga ni podrla premogočna monarhija in čisto okužil strupeni vzduh burbonskega kraljevstva, morála gnilega »ancien regima«. Da krepka monarhija, sezidana na razvalinah stanovskih pravic, ni hotela iti dalje in plemstvu odvzeti tudi tistih svoboščin in predpravíc, ki so je poviševale nad preprostim národom in strašno žulile delavni ljud; da monarhija ni imela dosti volje, postaviti sama novo poslopje državne osnove in se je marveč obotavljala, dokler se staro, gnilo poslopje ni zrušilo in vlado pokopalo samó — to je bil jeden tistih virov, iz katerih se je porodila revolucija; drugi glavni vir pa je bila nova filozofija, ki je podirala vse, kar se ji je zdelo slabega. Znano je, da so bili ti filozofi najhujši nasprotniki privilegovanih stanov, duhovščine in plemstva; ali glej! uprav med duhovniki in plemiči so nahajali najgorečnejše pripadnike. Duševna hrana, ki so jim jo podajali filozofi v krasno blesteči obleki duhovitih spisov, očarala jih je tako, da niso videli ali ne hoteli videti, koliko strupa tiči v njih. Menili so najbrž, da vse to ostane gola teorija; toda bili so med njimi tudi odločni možjé prakse, ki so krepko podpirali še poznejše somišljenike jim — brezhláčnike. Plemstvo samo je torej pomagalo podirati stari red in pokopavati stanovske predpravice v tisti grób, v kateri je revolucija vrgla toliko težkih veríg, ki so jih nosili národi. Kajti mnogo dobrega zrna se je zasejalo v viharji revolucije: saj je tudi zlatega zrnja malo v peščéni planóti in biseri so redki v blatu — a kdor jih išče, najde jih vendar.

Nova d6ba je velik napredek 6loveštva, in francoskemu plemstvu gre 6astno priznanje, da je nekoliko hot6, nekoliko nehot6 spešilo svobodni razvoj národa svojega in torej zvrševalo lepo, res rodoljubno nalogo. Da se je prelilo toliko krvi v dosego tega zmotra, to je seveda plemstva in sploh privilegovanih stan6v s kraljem vred po jedni stráni negativna zasluga.

Neposredni sosedje na vzhodu so nam Madjarji. Betvica mongolskega plemena si je osvojila prej slovensko nižavo ogrsko, ne s plugom, kakor nekdam Slovenci, nego z golim me6em. Neizmerno oddaljeni od bratovskih rod6v so si Madjarji ustanovili na razmejiš6i po6lavitnih národnih skupin evropskih samostalno dr6zavo, ki stoji dandanes že dolgih tiso6 let. V tem 6asu so se sila predruga6ili in vsprejeli omiko zapadne Evrope; a tudi okrep6ali so se z asimilovanjem ogromnega števila sosebnó slovenskih 6ivljev, ki so jih sicer presezali kar se ti6e omike, ali ne kar se dostaje števila in krepkega tipa. Dandanes je dr6zava madjarska odlo6evalna in po pravici na svojo veljavo ponosna polovica habsburške dr6zave, in kopica Madjarjev v zunanjih stvareh mnogo ve6 velja, nego štirikrat toliko Slovanov avstrijskih. 6uditi se moramo, da jih še niso uvrstili med znane vele-vlasti. Tako mogo6en je národ, katerega najbolj madjarska statistika nabrojí najve6 šest milijonov, t. j. pravih in ponarejenih Madjarjev. Do take veljave se je vspel národ navzlic silnim bojem, neprestanemu tujemu pritisku in groznim katastrofam, ki nam jih pripoveduje povestnica njegova. Svojo denašnje veljavo je ustvaril národ najve6 po 6udoviti svoji energiji, ki je brezozirno zatirala nemadjarske, sosebnó slovenske, ob periferiji naseljene národe. Postopanje Madjarjev proti Slovanom se pa v jednem oziru strinja s postopanjem Nemcev: nekoliko so uni6ili, nekoliko pomadjárilí nemadjarsko veleposestvo, oziroma veleposestnike, plemenitaže. Sebi pa so prisvojili združení z visoko duhovš6ino, polnomo6 dr6zavljansko, postali so národ v političnem zmislú. Malo mo6í so pustili kralju in še menj veljave nižjim stan6vom. Tega plemstva sebi6nost in samopašnost je 6esto pritirala dr6zavo na kraj propada; vendar v národno-politi6nem oziru je bilo plemstvo naj6istejši izraz madjarstva in njega najkrepkejši steber: otelo je národnost madjarsko, ž njo pa pog6j madjarski dr6zavi — dasi se je to plemstvo popolnoma navzelo zapadne omike. Ne moremo se pre6uditi, kako tenk6 so 6utili že od dale6 vsako, tudi najnezna-nejšo nevarnost, ki je pretíla ali pretiti utegníla madjarstvu; niti vérski razpor ni napravil razd6ra, ako so se pri najmanjši prilíki z divjo azijsko energijo postavili v bran notranjim ali zunanjim sovražnikom. Za národne dinastije so višji stan6vi braníli stanovsko-politi6no samo-

voljo svojo proti kraljem; ko je bila Ogrska združena s habsburškimi deželami, branili so razven stanovskih svoboščin in predpravic tudi državno samostalnost proti dinastiji, ki so jo zmatrali vedno za tujo in vladajočo samó po milosti madjarski. Za vsak najmanjši kós državo-pravne posebnosti so se bojevali z vedno jednakim oduševljenjem in sosebno pobijali sleharni poskus nadomestiti madjarsko državno samostalnost s provincijalno podložnostjo. Národu na čelu je stalo vedno plemstvo; mnogi velikaši so imeli velikanska posestva; imeli so pa tudi pomoč cerkvenih dostojanstvenikov, ki so bili večinoma vse drugačni neodvisni in neodvisno misleči možjé, kakor naši vládike, med katerimi so menda tisti še najvrlejši, ki niso »ní kuhani, niti ne pečeni«.

Tudi slovanskim národom je bilo plemstvo sila velike važnosti. Žalostne razmere na Poljskem so le predobro vsem v spominu; ljudje jih zmatrajo za vrhunec nezmisla in zaslepljenosti v javnem življenji. Vendar v dobrem kakor v žalostnem pomenu je zgodovina Poljske tesno spojena z zgodovino plemstva poljskega. Poljsko je pokopalo v istini plemstvo svoje, ker si ni znalo brzdati neomejene samopašnosti in se ni brigalo za národne interese. V gospodarskem oziru je izdalo národ Židom, v političnem pa mu odvzelo svobodo. Ali z národno svobodo ni poginila tudi veljava plemstva, kjer si je to ohranilo posestva svoja. Na tej podlagi, s to podporo si bode zatirani národ spet opomogel, ako plemstvo žrtvuje interese svoje za národno blaginjo. Ako se zavé te vzvišene naloge, dà, te dolžnosti, svoje in resno in nesebično sodeluje pri vélikem poslu prerojevanja poljskega, potem bode plemstvo izbrisalo tisti velikanski in strahoviti dolg, ki si ga je nakopalo v dóbi národne, oziroma plemenitaške samostalnosti. Da se je Poljska ozbiljno podvrgla tej nalogi, za to imamo mnogo lepих dokazov, ki nas navdajajo z veselo nado v boljšo bodočnost.

Kakor zgodovina Slovanov sploh, tožna je tudi zgodovina Čehov; a je tudi slavna, sosebno kar se tiče vstrajnosti, katero je pokazal ves národ, odkar ga je na obeh stranéh jelo napadati nemško pleme. Častno se je v tem bóji védlo i plemstvo češko. Stoletja in stoletja se je nemški živelj vsiljeval in naseljeval na Češkem in sredi gostoljubnih, mehkih Čehov si prisvojil drugo domovino. Samí vladarji, potomci Přemislóvi, odlikovali so se po preobilni prijaznosti proti tujim prišlecem; vzgled kraljev so posnemali mogočni plemenitaži. S pomočjo Nemcev so hoteli izboljšati gmotni stan svoj, sosebno kralji; ali imeli so za to i politične razloge. Vendar nada, da se bodo novi stanovniki, katerim so podarili mnogo svoboščin, národno združili z domačini in da se bode obvaroval národní značaj slovanske države, ni

se hotela izpolniti. Prirodno bogastvo dežele je vabilo čimdalje več tujcev, da so prihajali za rojaki v češko deželo; domačinom pa so jemali kós za kósom baš najrodovitnejših krajev. Ta krepka, brezozirna akcija nemška, žaleča národne in gmotne interese Čehov, porodila je po naravnih zakonih dolgo časa potem krepko, ljuto reakcijo: husovstvo. V ljutih bojih husitskih so branili Čehi najsvetejši svoji národní svetinji: národní jezik in novo, mlado veroizpovedanje Husovo. V Husu so nekako poosebljene vse težnje, pa tudi vsa usoda národova. (Ali je bilo njega vérsko stališče opravičeno ali ne, o tem nam tù ni govoriti). Celó plemstvo, dotlej sila potujčeno, stalo je na stráni národovi. Češka je bila. spet češka po jeziku in po duhu; plemstvo je ostalo odslej odločno národno, odlikujoče se po gorečnosti svoji za prosveto in svobodo národno-državno. Národní značaj se je izražal tudi v vérski posebnosti še potem, ko se je husovstvo v nekaterih, menj važnih točkah bilo približalo luteranstvu. Nemško-španjskim politikom avstrijskim je bila torej češka samouprava trn v péti v dvojnem oziru: v vérskem in v národno-političnem oziru. Oboje uničiti je bila želja mnogovrstnim sovražnikom češkim. Po bitvi na Beli Góri so dosegli zmoter svoj: zatrli so najprej domače, národno plemstvo, ž njim vred politično svobodo in ustavo, in napósled vérsko zasebnost Češke. Plemstvo češko je stalo kakor grčav hrast, ki s svojimi koreninami zadržuje rodovitno zemljo, na kateri varno in veselo rastó šibkejše rastline; posekaj ga z njegovimi drugovi vred in ploha pa vihar uničita ves zárod, ki je dotlej varno živel v zavetji; otrešla se ga bo s prstjó vred brezčutna skala. Uprav zato, ker je bilo češko plemstvo prvi nositelj národnih tradicij, reprezentant národne in državne samostalnosti, baš zato ga je podrla nemško-španjsko-katoliška reakcija in ustavo zamenila z absolutizmom. Zadelá je jeza sovražnikov plemstvo mnogo huje nego li meščanstvo; meščánje so si mógli s prestopom h katoliški véri oteti vsaj gmotni obstanek. Za uničenje plemstva so pa izumili nalašč posebne pomočke: vzeli so mu kar naravnost vsa posestva in samó z malimi vsotami odškodovali tiste, ki so bili menj zakrívili. Ne kaznovati, temveč uničiti se je moralo národno plemstvo in ž njim vred ves národ. Domače plemstvo je prišlo na nič, njegova posestva so podarili ali cenéno prodali částnikom, špekulantom, dvornikom itd., ljudem, katere je bil nanesel bójni vihar ónih dnij od vseh vetróv: z Nemške, Laške, Španjske, Francoske itd. Ti so se naselili na gradóvih prejšnjih gospodov in gojili v srci samó gnév in zasramovanje domačinov. O slavni minulosti češki, o zgodovinskih tradicijah so imeli prav tako malo pojma, kakor o národnih, političnih

in kulturnih težnjah Čehov. Zaničevali so jih, ako so se dobrovoljno podvrgli in pohlevno nosili neizprosni jarem gospodov; zatirali so jih, ako se je v pohlevnih jim srcih vzbudil kdàj národní čút, zavest človeške vrednosti in hude krivice, pa moški ponos. Naravno, da je tako postopalo to plemstvo, dokler se je moralo po svoji krivdi boriti za svoj obstanek; ako je hotelo varno gospodovati, moral mu je národ hlapčevati.

A to novo plemstvo ni podedovalo po prejšnjem niti národne vzajemnosti, niti ne tistega ponosa, ki sta označevala národno plemstvo Madjarjev in Čehov, dokler so oduševljeno branili svojo ustavno pravo. Novo plemstvo je bilo navzgor orodje absolutizma in mu ostalo véрно kakor svojemu stvaritelju. V tem, ko je ponosni Madjar junaški branil svobodo národa svojega in države svoje proti kraljem, stopali so češki plemenitaši kar trumoma v dvorno službo, ki jim je bila vrhunec željá. Brez koristi tega niso delali: kajti ministri itd. širili so vpliv svoj daleč čez meje domovine svoje in vzdignili so se do pravega vladajočega stanú v Avstriji.

Domá na Češkem pa je spal národ v národní omótici; preko severne in zapadne meje so se vedno drvili v deželo valovi nemštvá. A navzlic temu spanju Čehov si ni moglo nemštvo osvojiti lepih dežel čeških. Močna je bila nekđaj aktivna sila Čehov; jednako vstrajna je bila zdaj njih pasivitéta, trpnost. Prebili so najšujše čase in ućakali tiste lepe zore, ki je oznanjala zatiranim národom nov, lepši dan, dan svobode národne. Ona zora je vzbudila tudi Čehe na čvrsto delo. In glej: tisto plemstvo, ki je prišlo v deželo, da uduší národ, jelo se je zavedati, da ima morebiti drugo, lepšo nalogo: stopíti se z národom! Znamenit del plemstva se je krepko postavil na národno češko stališče, drugi plemiči pa so se kazali vsaj zvesti in odločni politični zavezniki Čehom. Da to ne velja ob vsem stánu, tega je krivo veliko število nemškega prebivalstva, katero šteje dandanes na samem Češkem okoli dva milijona dúš. A češki národ, kolikor ga je ostalo po tolikih viharjih in pritiskih, dandanes je združen, ker je potegnil k sebi plemstvo in meščanstvo. Prvaki so se mu rodili iz vseh stanóv; polagoma si je národ tudi v gmotnem oziru opomogel in duševna omika se je razširila tako, da so kós Nemcem samim. Češki národ torej je dosegel toliko moč, da more býti zmagoviti býj za obstanek svoj in za obstanek vseh drugih Slovanov avstrijskih in moč svojo zajema iz treh virov: iz národne jedinstvi, iz vstrajnega, plodonosnega dela na gospodarskem polji in iz marljivega gojenja duševne omike, znanosti in umetnosti. Iz vsega pa se posnemlje, kako vážno mesto zavzema v národu tam zdaj plemstvo.

(Konec prih.)

Plemstvo in národní razvoj.

Spisal Jos. Apih.

(Dalje.)

O Hrvatih nam ni mnogo govoriti. Plemstvo se je tudi Hrvatom že davno potujčilo, nekoliko pomadjáriló, ponemčilo ali poitalijančilo; dokaj se je naselilo óndu inorodnih plemenitašev. To razmerje je obródilo grenák sad: zatiraje národno zavest se je prelévilo to plemstvo tudi v izdájico zgodovinske državno-pravne samostalnosti; priduo so pomagali Madjarjem uničevati samoupravo in ustavo hrvaško. Pogòj obstanku madjarske države je bilo utelésenje najvažnejšega dela dežel krone Sv. Štefana; le v čisto odvisni kronovini je moglo madjarstvo doseči tisti presilni vpliv, katerega je od hrvaške zemlje odbijala ustava hrvaška. Dvojin je bil zmoter mogotcev ónkraj Litave: na jedni stráni so se v bran stavili tujemu, posebno avstrijskemu gospodstvu in branili državno pravo Ogrske; na drugi stráni pa so se trudili odpraviti vse tisto, kar je bilo v tej državi madjarstvu tujega po jeziku in od njega neodvisnega po političnih ali cerkvenih svoboščinah; za pravno podstavo takih posebnostij se brezobzirni Madjar niti zmenil ni, ni pri Srbih, ni pri Rusinih, ni pri Rumunih in Sasih; in s Hrvati tudi niso delali izjeme. V mejah ogrske krone se je ponavljala tista težnja, ki poleg drugih znači razliko med državnopravnimi načeli srednjega veka in nove dóbe: nivelizovanje, pojednačenje državnih pokrajin in prebivalcev brez ozira na vero, národnost, naravne, politične in gospodarske stvari. Tak ustroj države je seveda Madjarjem sila po godu in je opravičen tam, kjer je razmerje preprosto vsaj v národnem oziru, tam kjer biva samó jeden narod. Ako pa država obseza različnih národov, mora se iz takih načel poroditi zatiranje ónih národov, ki niso dospeli do take moči, da bi se ubranili nasilstvu gospodujočega národa. Na ónem stališči stojé tudi Madjarji, in znano je, kako so oslabili Hrvate in njih ustavne pravice dejali pod nič. Da se je dandanes na Hrvaškem vzbudil národ in krepko zahteva staro svoje pravo, to je baš nekoliko posledica brezozirnega zatiranja, nekoliko národnega probujenja. Katero stališče zavzema v tem bóji plemstvo? Žál, da ni še prišlo do prave národne zavesti, razven nekaterih vrlih izjem; a dvojití ne smemo, da národna zavest predere prej ali slej tudi v te kroge, in potem bo tudi to plemstvo vodja národu svojemu.

Ako se ozremo pri tem razgledu napósled tudi na Srbe, nikakor ne mislimo opisovati razmérja pri Srbih v kraljevstvu srbskem: ondu nimajo plemstva, tam vlada demokratiška osnova, nje verna zgodovinska zaveznica je pa bila cerkev. Znano je, kako trdna stebra sta ta bila národu, sosebno za turške vlade. Nadejati se je, da zagotovita národu obstanek tudi v bodočnosti. Ves drugačen je položaj Srbov v Bosni in Hercegovini: ondu se je plemstvo upognilo turškemu jarmu, izneverilo národu v veri in mu postalo hujši zatiralec od samega Turka. Za tako ceno si je kupilo milost dušmanovo, otelo posestva svoja in gospodstvo nad kmeti, ki so ostali verni kristjani. S pomočjo tega poturčenega plemstva so brzdali Turki čvrsti národ srbski. Vendar je pomniti, da je plemstvo postalo turško jedino po veri Mohamedovi, po národnosti pa je ostalo srbsko in se ni pomešalo z Osmani. Tu je važna razlika v primeri s potujčevanjem zapadnih Slovanov po Nemcih. Seveda ni koristilo národu nič, da je ostala národna zveza s plemstvom nepretrgana: tam doli ima versko prepričanje silnejšo moč od národne zavesti, tem silnejšo tam, kjer je iz verskih razlogov národ moral trpeti tako silno zatiranje. Poturčenim begom in agam ni bilo mari blaginje národa svojega; ali uprli so se tudi Sultanu, ako je hotel kje se dotekniti osebnih ali gmotnih stvari. Dandanes je to plemstvo pod avstrijsko vlado. Važnosti svoje ni izgubilo in je menda ne bode, naj se reši agrarno vprašanje še tako ugodno za kmete. Podstava tej važnosti ostane tudi v bodoče bogastvo plemstva. Nehoté se pa nam vriva vprašanje: kaj ukrene plemstvo o národnem svojem stališči? Ali ostane zvesto islamu in ohrani ta kitajski zid, ki ga loči od národa? Ali bode imela zapadna, krščanska omika toliko moči, da potisne islam nazaj preko Bospora v azijsko domovino? Težko je, odgovoriti odločno temu vprašanju: ali poudarjati smemo, da so že često trdili poznavalci tistih dežel, da so se v nekaterih srbsko-mohamedovskih rodbinah ohranile do denšnjega dné národne in krščanske tradicije, da hranijo take rodbine še svetinje iz óne davne dóbe in da se niso nikakor pokorile vsem zapovedim prerokovim niti ne družbinskih in drugih uredob osnovele na njegovih ukih, temveč v marsikaterem oziru ohranile oblike iz nekdanjih, krščanskih časov. Iz tega bi bilo sklepati, da vsaj pri nekem delu tega plemstva ni še pretrgana popolnoma zveza s krščanstvom; tem lože se smemo nadejati, da spet zavlada krščanstvo. Največ pa je pričakovati vspeha od vseh drugih činiteljev: od narodne ideje in od pametnega vladanja zapadno-krščanskega državnega reda. Taki oblasti se vsiljeno mohamedstvo ne bode moglo ustavljati dolgo, izvzemši v prvih rodovih. Potem pa bode srbstvo

spet vsaj národno združeno in bode vrlo tekmovalo z ostalimi rodovi slovanskimi v vedi in omiki. Plemstvu se ni bati, da bi tak posledek uničil moč in veljavo njegovo: ravno nasprotni učinek bode posledica, ako se plemstvo odločno postavi na národno stališče; njega vpliv se ne bode mogel prezirati niti ob vprašanjih državnih, niti kulturnih, dokler si ohrani zdravo materijalno podstavo.

IV.

Toliko vzgledov nam menda dovolj jasno dokazuje, kako imenitno je plemstvo v življenji národov. Med te vzglede, žal, ne moremo vštevati našega národa, ker nimamo svojega plemstva. A baš zategadelj je zgodovina našega národa vzgled negativne vrste za naš predmet.

Slovenci smo izgubili národno plemstvo; na njegovo mesto so sédli tuji gospodje in porabljali velike pomočke svojega stanú v pogubo slovenstva; dušili so národno zavest v podložnih jim kmetih, naseljuje med njimi tuje kmete ali otujčujé jih v svoji službi, v potujčeni šoli in v potujčenem uradu. Na naša tla so uvedli tuji tuje institucije in odstranili domače staroslovenske uredbe, ki so bile dostikrat močni jezovi v obrambo domačega življenja pred navalom tujstva. V teh tóžnih časih je národ nahajal pomoči in tolažbe samó pri duhovščini svoji, ki je bila jako različna od svojih vladik. Ti vrli duhovniki so bili večinoma sinovi kmetskih roditeljev; usoda jih je posadila med národ, zánj so skrbeli po očetovski, ž njim so se radovali, ž njim trpeli, in kar je národ dobival dušne hrane, to so mu delili jedino duhovniki, oznanujoči mu slavo in čuda božja v máterinem jeziku.

Jako skromno je moralo biti národno življenje pri nas; manjkalo je národu kril, da bi se vspel nad duhomorne skrbí in težave trudapolnega svojega delokroga. Velikodušnih mecénov nam ni prišlo od nikoder — za mecenatstvo kmetski národ nima niti močij niti sposobnosti. Res, da je dežela rodila nekaj odličnih mož, ki so radodarno podpirali razvoj vede in umetnosti; ali vodila jih je pri tem nekoliko gola, da ne rečem suha ljubezen do mednárodne ali breznárodne vede in umetnosti same po sebi, brez ozira na katere praktične, najmenj pa slovensko-národne potrebe, nekoliko pa naravnost navdušenje za kulturo germansko in laško, nekoliko tudi oba razloga za jedno. Taki možje, naj zaslužijo sicer še toliko slave, zmatrali so nas itak že godne za grob, v katerega je bilo položenega že toliko slovenstva; kar je bilo še ostalo národu, to jim je bila morebiti le zanimiva, menda iz diluvijalne dóbe prihranjena zanimivost ali raritéta! Zanimiva je ta-le dogodba: Leta 1651. so se upravitelji zbora Sv. Jeronima v Rimu

obrnili do kranjskih stanov z vprašanjem, da li se smejo Kranjci prištevati Ilircem, t. j. Slovencem ali ne. Kranjski stanovci so se moški odrezali, rekoč, da se kranjski národ ima razumevati pod nemškim národom, kjer zemlja kranjska pripada »sveti nemški državi!«

A tudi »mi vstajamo!« Prebudil je revolucijski duh novega veka naš národ iz dolzega, predolzega spanja; v otrple ude je šinilo novo življenje. Sloven neče več biti samó trpin in neče nositi samó móre težkega fizičnega života: kakor sosedje, hrepení po višjih idejalnih zmotrih, hoče imeti svoje mesto med národi. Kar smo do danes dosegli po hudih borbah, to nam ni podarila boginja slepe sreče, niti blaga volja vlade; ponosno smemo trditi, da smo selfmade man, svoje sreče kovači. Večji národi, bogatini v primeri z nami, seveda se nam posmehujejo in ne morejo umeti, da se radujemo, ako si priborimo to ali óno trohico národnih pravic, mi smo jim ubogi Lazarji, katerim pripadajo k večemu drobtine, ako se gospodu zljubi, da nam dovoli jih pobrati na tleh. Tem národom velja tisto neusmiljeno načelo, da imajo močnejša bitja pravico, zatreti slabejša in da je torej »boj za obstanek« nraven pomoček, po katerem si smejo mogotci podmétnati slabejše organizme. In vendar je najzadnjajšemu siromaku življenje tako drago, neprecenljivo, kakor najbogatejšemu možu; oba imata isto pravico do življenja.

Je li to drugače, kar se tiče národov? Tudi najmanjši in najbednejši národ hoče živeti in nikdo mu ne sme odrekati pravice, da sme živeti. Kdor mu neče priznavati tega prava, ta ne pozna, ako je tudi najglasovitejši pravnik, drugega zakonika za mednárodne razmere, nego — golo silo!

Nič ne dé, ako nas svetovna zgodovina nikdar ne uvrščeva med národe, ki ustvarjajo usodo sveta in vladajo zemljo; prepod našega malega, že skoraj uničenega národa je vendar kulturno-zgodovinski čin prve vrste, kateri bodi naš ponos in porok lepše bodočnosti. Naš národ je razkosan, ker ga poleg zemljepisnih posebnostij delé tudi politične meje; živahni promet se pomika skozi naše dežele in odpira na iztežaje vrata tujemu vplivu; mnogi kraji so nerodovitni in revni; národ sam pa je mehak in se rad klanja samosvestim inostrancem. Istina je pa dalje, da ima národ tem težje breme národnih dolžnostij, čim manjše je njega število; z večjim brojem rastejo národne duševne in gmotne sile in pomočki v geometrični progresiji. Malim národom, sosebnó v slabih zemljah, težko je že samim producirati, kar zahteva kulturna njih stopinja; posledica je slabeča odvisnost od tujih sosedov; še teže pá je ustvariti celotno samostalno duševno omiko,

národno vedo in umetnost; zajemaje pa iz tujih virov, srka národ v sé strup potujčevanja, ne da bi zapazil, kako se potujčuje narodu mišljenje in vedenje. Ista nesamostolnost se kaže na polji javnega življenja, na polji politike. Kako bi takim národom ostajalo kaj moči za ekspanzijo? V takem položaji smo mi; tega ne smemo nikdar pozabiti; isto tako ne smemo pozabiti, da so mogočni naši nasprotniki brezozirni, podjetni in bogati národi in da so ekspanzivne težnje očiten znak njih zgodovine, mi pa da smo zaostali za njimi, ne po svoji nemarnosti, nego po tuji krivdi.

Navzlic temu ne smemo obupavati in pométati orožja od sebe! Težak je boj za nas; kaj nam storiti? Širiti slovanstva preko naših mej nam ni mogoče, niti nas ni volja; zato pa se moramo tem bolj razvijati intenzivno: na podlagi naravnega in političnega razmerja moremo z neumornim delovanjem razvijati národove moči in zmožnosti na vse strani; navzlic neizogibni dotiki s tujci in tujimi kulturnimi krogi nam je ustanoviti in dovršiti národno omiko, duševno in gmotno; učeči se vedno od tujcev osvobájajmo mili národ gmotno in duševno kolikor mogoče raznarodujočega vpliva, bistrimo mu um, blažimo srce, krepimo roké! Duševni napredek mora biti vedno zvest zaveznik gmotnemu napredku; v tesni zvezi bodeta obrodila najlepšega sadú. Delo — to mora biti naše geslo, prvo odgojevalno načelo vsem, ki imajo sveto nalogo, pripravljati mladi zarod za življenje. Vse življenje pa prešinjaj sveto navdušenje, ki ne trpi prazne, gole ali celó lažnjive fraze! »Svetó služimo sveti domovini!«

Vse to moramo storiti brez plemstva! To nam je izgubljeno za vselej in nadomestila nam ga ne bode nobena vlada, bodi nam še tako prijazna! Národ, »kmetski národ« sam mora biti sebi vse zajedno: nositi nam je torej tudi butaro tistih národnih dolžnostij, katere pri drugih národih radovoljno in vspešno izpolnuje najbogatejši in najomikanejši stan — plemstvo. Ako nas naudaja ogenj národne zavesti in izpolnujemo dolžnosti svoje v najširšem pomenu, prebijemo vse nezgode srečno tudi brez plemstva.

Brez »višnjeve krvi« smo in ostanemo; težko, da bi se kdaj narodil državnik = zdravnik, ki bi nam mogel po transfuziji vliti take krvi v naše — kmetske žile. Pa to nič ne dé več: priborimo, pride-lajmo si novodobno plemstvo, ki ga podelujeta pridnost in vstrajnost. To plemstvo bo seveda ohranilo svojo plebejsko rdečo krí; a zdravniki porekó, da je to zdravo, čvrsto plemstvo. Zdrav národ pa menda še ni bil pokopan nikdar!

(Konec.)